

SVENSKA GYMNASIET I HAPSAL startar 28 aug. 1931

Generalkonsul Folke Bökman – skolans donator – öppningstalar i estniska gymnasiets aula den 28 augusti 1931.

Foto J. Grünthal

ELMAR NYMAN

Svenska gymnasiet åter aktuellt

Förbindelselänk för

Estlands svenskar

Utgiven av Kulturföreningen

SVENSKA ODLINGENS

VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare:

*Hugo Mickelin*Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*I redaktionen: *Tomas Dreijer**Göran Treiberg*

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned

113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro

35 13 11-6

1981 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 40 kronor

Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:

1/1 250:- 1/2 130:-

1/4 65:- 1/8 40:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1981

**Öppettider för SOV:s
arkiv och KUSTBON:s
redaktion/expedition
måndag 8-13
tisdag-torsdag 8-15
fredag 10-15**

Innehåll

Svenska gymnasiet åter aktuellt av <i>Elmar Nyman</i>	2
Som landshövding på Dagö under tyskarnas ockupation (<i>Eskilstuna-Kuriren</i> 26/9 1924)	4
Inbjudan till föreningskväll	8
Inbjudan till höstfest	9
Böcker till salu	10
Kulturresa till Estland av <i>Inga Bergholtz</i>	11
Evald Blumfeldt av <i>Edvin Lagman</i>	14
Söndagen den 23 augusti av <i>Viktor Aman</i>	14
Runöd på Singö av <i>Elmar Nyman</i>	15
Estlandssvenskt i Gamla Linköping av <i>E. L.</i>	16
Minnesord över bortgångna	16-17
Stadgeändring	17
Estlandssvenskt i Eesti Päevaleht av <i>E. L.</i>	17
Familjenytt	18
Bemärkelsedagar	19

Svenska privatgymnasiets tillkomst och verksamhet var huvudtemat på hembygdsgården 1971. De anföranden som hölls då publicerades i Kustbons oktobernummer samma år. Tio år har gått sedan dess och nu står vi plötsligt inför ett 50-årsjubileum. Det finns ingen anledning att återupprepa vad som då sades, och utrymme finns inte för någon grundligare historik. Några strödda reflexioner får markera vad gymnasiets instiftande betydde för estlandssvenskarna.

Svenska gymnasiet i Hapsal var en liten skola – några tiotal elever fördelade på tre-fyra klasser – och den fick mycket kort livslängd, ca ett decennium. Men ingen kan klaga på att den blev förbisedd av omvärlden. Invigningsfestligheterna i augusti 1931 liksom den första studentexamen i juni 1936 åstadkom rubriker som påminde om dem som används vid betydande världshändelser – f.a. i den rikssvenska pressen.

Tillkomsten av ett gymnasium för svenskarna i Estland betydde givetvis mycket för hela den estlandssvenska ungdomen och för den enskilde eleven, men skolan var en hjärtesak för *hela* den svenska folkgruppen i Estland. Svenskarna hade äntligen fått ett högstadium i sin skolorganisation och därmed uppnått större nationell prestige och hävdad sig gentemot landets övriga minoriteter. Även andra positiva verkningar måste noteras. Relationerna till Sverige stärktes. Parallellt drogs rentav med instiftandet av Revels gymnasium, det som Gustav II Adolf grundade 1631 och som alltså kan fira 350-årsjubileum i år. Svenska och estniska myndigheter och enskilda kulturpersonligheter från de bägge länderna fick ofta anledning att träffas för att dryfta Svenska gymnasiets problem. Prominenser från Sverige och Estland dekorerades också längre fram för sina insatser för skolan, något som givetvis också bidrog till att främja det estnisk-svenska kulturella samarbetet.

Den uppmärksamhet som ägnades Svenska gymnasiet kunde ibland vara

överdriven. Estlandssvenskarna hade inte tidigare varit avstängda från gymnasial utbildning och inte heller från universitetsutbildning. Enbart vid det estniska Hapsalgymnasiet hade ett tjugotal estlandssvenskar avlagt studentexamen, dvs nästan hälften av det antal elever som hann avsluta Svenska gymnasiet. Många estlandssvenskar hade gått i tyska, ryska och estniska högre skolor i andra städer – några hade efter avlagd examen fjärrmat sig från sin folkgrupp, men de flesta hade blivit svenskheten trogna. Självfallet får inte betydelsen av undervisningspråk underskattas. Det var utomordentligt värdefullt att utbildningen nu kunde ges på svenska. Men blev Svenska gymnasiet alltigenom en svensk skola?

För att kunna ge eleverna undervisning på svenska måste ett antal kompetenta svenska lärare anställas, men det hade Svenska gymnasiet inte råd med. Trots att de rikssvenska lärarna – i regel 2-3 till antalet – oftast var mycket unga och pedagogiskt oerfarna var deras lön mer än dubbelt så hög som de estniska kollegernas (en heltidsanställd rikssvensk med 28 veckotimmar fick 150 kronor utbetalade i Estland och lika mycket insatt på ett konto i Sverige). Detta gjorde att Svenska gymnasiet måste engagera ett tiotal tiolärare från det estniska gymnasiet. Estlands historia, Estlands geografi, samhällskunskap, matematik, sång och musik, estniska språket (av naturliga skäl), militärlära, gymnastik, slöjd, teckning var ämnen som i allmänhet sköttes av ester. I tyska undervisade en balttysk lärare.

Att alla dessa lärare engagerades var något på gott och ont. Det var olyckligt att de svenska eleverna fick mindre övning i att behandla svenska språket – de hade en känsla av att gå i en blandspråkig skola. Men de fick en välbehövlig träning i estniska. Dessutom hade de estniska lärarna goda kunskaper och stor pedagogisk erfarenhet, en garanti för att kunskapsstandarden i Svenska gymnasiet blev densamma

Några av deltagarna i den festbankett som anordnades i Hapsals kursal efter öppningshögtidligheten i gymnasiebyggnaden. I förgrunden i mitten från vänster sitter Thorsten Svensson, till en början den ende rikssvenske läraren, bredvid honom byrådirektör Nils Källström, repr, för Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, sedan rektor Anton Uksti och bredvid honom generalpostdirektör Julius Juhlin, av donator utsedd till inspektör för det nyöppnade gymnasiet. Stående i mitten bl.a. fru Aurelia Uksti, rektors maka och blivande lärare i estniska språket i svenska gymnasiet. Till höger om henne generalkonsul Folke Bökman. I samma rad andre från höger Hapsals borgmästare dr Alver.

Foto J. Grünthal

som för det estniska gymnasiet elever. Denna estniska språkträning gjorde det självfallet lättare för de svenska studenterna att vinna inträde till det estniska universitetet i Tartu/Dorpat och till annan postgymnasial utbildning.

Tack vare den goda kunskapsstandarden hos de svenska eleverna och den omständigheten att de svenska och estniska gymnasierna hade gemensam skolledning – den erkänt duglige Anton Uksti var rektor –, tillerkändes Svenska gymnasiet officiella rättigheter redan efter fyra års verksamhet (1935). Detta förhållande var av största betydelse för skolans status men självfallet också för den enskilde eleven. Det var allmänt bekant att elever från skolor som saknade officiella rättigheter – det fanns många sådana minoritetsskolor och även några privata estniska – måste avlägga privatistexamen inför statliga kommissioner i Reval och Dorpat med en kuggningsprocent på minst 50. Svenska gymnasiet elever slapp alltså härigenom undan med tentamen i fyra ämnen mot privatisternas sju. Denna generositet från de estniska skolmyndigheternas sida (förtjänsten tillskrevs främst undervisningsminister Kann och ministerialdirektör Borkwell) uppskattades mycket i Sverige och skaffade Estland good will.

Svenska gymnasiet stora problem var ekonomin. En förbättring inträdde 1936 då Sveriges riksdag beviljade ett anslag på 6.000 kronor, sedan höjt till

10.000 kronor och från 1938 till 12.000 kronor. Före 1936 hade skolan hankat sig fram på tillfälliga bidrag som gjorde all långsiktig planering omöjlig. Under de första åren var situationen så kritisk att skolledningen endast kunde planera för ett par månader i taget, ej ens för en hel termin! Generalkonsul Folke Bökman donation på 25.000 kronor – som var avsedd att utgöra ryggraden i skolans ekonomi – ställdes inte till Svenska Odlingens Vänners förfogande (S.O.V. var skolans huvudman), utan fördelades i småportioner och utbetalades högst oregelbundet genom olika mellanhänder. Estniska staten som 1929, året då den Bökman donationen gjordes, lovat stå för lärarlönerna, ansåg sig 1931 på grund av det dåliga finansiella läget i riket inte kunna ge mer än 1.000 kronor till den svenska skolan. (Det estniska statliga anslaget var sedan under några år 1.500 kronor för att slutligen försvinna helt.)

Svenska gymnasiet saga hade varit all redan efter ett par terminer om inte Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet gjort heroiska ansträngningar för att hålla verksamheten flytande. Dess Stockholmsförening specialiserade sig på tiggarbrev, uppvaktade träget regering och riksdagsdamöter och inspirerade till upprop i den svenska pressen om stöd för det fattiga svenska läroverket i Hapsal.

Det kan nämnas att de rikssvenska finansierarna – privata liksom statliga – krävde en mycket noggrann kontroll

av medlens användning. Detta medförde en ytterst invecklad byråkrati för utbetalning av medlen, där departement och ämbetsverk i Sverige liksom flera centrala myndigheter och banker i Estland var inkoppade. Rikssvenskarna ansågs också ha rätt att tillsätta inspektör för Svenska gymnasiet. Folke Bökman utsåg härtill sin förtrogne f. rektorn och generalpostdirektören Julius Juhlin, och senare när skolan fick svenska statsanlag utsåg Kungl. Skolöverstyrelsen riksantikvarie Sigurd Curman till inspektör pro forma. Detta sågs självfallet inte med bilda ögon av de estniska skolmyndigheterna. De betecknade den svenska inspektionen som bedrivande av "svensk skolpolitik i Estland".

Lyckligtvis var eleverna i det Svenska gymnasiet och deras målmän inte medvetna om de svårigheter som skolans huvudman och skolledningen hade att kämpa med. Jag tror att de flesta som tänker tillbaka på sin skoltid i Hapsal gör det med nöje. Trivseln var stor trots den stränga regimen, och förhållandet mellan estniska och svenska elever mycket gott. Svenskarna bildade ingen sluten grupp fastän de var väl medvetna om sin egenart. Att de sinsemellan talade svenska accepterades snabbt av estniska elever och lärare. De svenska eleverna lyckades faktiskt skapa ökat intresse hos esterna för Sverige och Svensk-Estland. I ett blandspråkigt län som Vik (Läänemaa) t.ex. var detta av stor betydelse för den fortsatta fredliga samlevnaden mellan de båda nationaliteterna.

Som landshövding på Dagö under tyskarnas ockupation

Major von Landwüsts arbete på öarna i det svensktalande Balticum

Skildringar från första världskriget är sällsynta i Kustbon. Och ändå var detta krig och dess verkningar en daglig realitet för oss där hemma i svenskbygden. Från min egen barndom minns jag t.ex. de ofta återkommande samtalen kring den tyska ockupationen av landet 1918. Även Gutnäs by på Nuckö hade nödgats ta emot tyska officerare och soldater. Det hade inte varit lätt att kommunicera med gästerna och tillfredsställa deras krav på mat och hygieniska anordningar. Och svårt hade det också varit med alla nya förordningar och det nya penningssystemet. Våra lärare hade kommenderats till tyska fortbildningskurser för att kunna bedriva en effektivare undervisning i den nya regimens språk.

Då liksom under andra världskriget hade tyskarna i Estland både en militär och en civil förvaltning. Landet indelades i nya administrativa enheter, ett slags landshövdingdömen, och chef för det område som omfattade större delen av de estlandssvenska bygderna blev den tyske majoren von Landwüst, med placering i Kertell (Kärdla) på Dagö. von Landwüsts domäner omfattade Runö, Ösel, Dagö, Kassari, Mon, Ormsö och Nuckö. Han hade varit infanteriofficer i den preussiska armén, lärare vid krigshögskolan i Danzig, amptman (civil befattning) i Posen och var gift med en svensk grevinna Creutz. von Landwüst bosatte sig 1925 i Flen i Sverige, där han ägde en gård.

Om sin tid som landshövding för Dagö med omnejd har von Landwüst berättat för medarbetaren i Eskilstuna-Kuriren Amadeus Bianchini. (E-K 26/9 1924) Vad som sades under detta samtal synes vara väl värt att delges Kustbons läsekrets, i synnerhet som denne tyske ockupationstjänsteman tycks ha hyst varma sympatier för estlandssvenskarna och efter förmåga sökt underlätta deras tillvaro.

Elmar Nyman

Vi svenskar far gära under semestertid till södern, men medan vi söker rekreation i valnötsträdens skugga eller i skyddet av sekelgamla klostermurar, söker sig andra, i söder födda, upp till

Liksom Birkas folkhögskola, hjälpte Svenska gymnasiet i Hapsal till att ena ungdomen från de olika svenskbygderna i Estland. Detta var något mycket väsentligt för den lilla svenska minoriteten som i århundraden varit splittrad på grund av sin ringa bildning och de geografiska förhållandena. Känslan för det svenska och det genuint *estlandssvenska* stärktes undan för undan hos de svenska hapsalgymnasisterna. Det förefaller som om de ideliga bekymren i Sverige för Hapsalgymnasiet hade det positiva med sig att intresset för estlandssvenskarna överhuvud ökade, vilket bl.a. resulterade i inrättandet av läsestugor i bygderna

landet med de långa ljusa sommarnätterna. Och bland dessa finns de som år efter år tillbringar sin semestermånad i Norden, kanske ofta bunden av starkare band än enbart turistintresse.

och anslag till den estlandssvenska idrottsrörelsen. Men detta intresse från rikssvensk sida banade också vägen för estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige.

Svenska gymnasiet i Hapsal startade i en tid då det visserligen rådde depression och arbetslöshet men då man ändå hyste framtidsoptimism. Ett decennium senare när skolan tvingades sluta var världsbilden en annan. Det överväldigande antalet av Svenska gymnasiet elever och lärare återfanns snart i Sverige. Erfarenheten har visat att det inte var någon dålig förberedelse för livet som den lilla skolan i Hapsal gett sina adepter.

Bland dessa senare är major von Landwüst, gift med en svenska, född grevinna Creutz, vilken sedan 22 år äger och under semestertiden bebor ett litet idylliskt landställe i Flens by.

Av en tillfällighet blev jag bekant med majoren. En vän tog honom en dag med sig upp till mig och då majoren deltagit i kriget samt under den tiden tyskarna ockuperade Estland innehåft posten som landshövding på Dagö med underlydande öar, d.v.s. en del av det svensktalande Balticum, blev jag så intresserad, att jag på rak arm arrangerade en intervju.

Det var major von Landwüsts kunskaper i svenska språket och hans intresse för svensk anda och svenskt land som gjorde att han föreslogs att sköta förvaltningen på öarna Dagö, Ösel, Ormsö, Nuckö, Runö och Kassari. Man hade nämligen i fånglägren fått in en massa ryska soldater och bland dem en del, härstammande från öarna, som endast kunde göra sig förstådda på svenska språket.

Soldaterna själva och deras föräldrar inlämnade inlagor med begäran att de skulle hemförlovas. Då erinrade sig vederbörande att major von Landwüst i sin meritförteckning upptagit även kunskaper i svenska språket, och då det ur alla synpunkter var bättre att som chef för civilförvaltningen på öarna ha en svensktalande person, som kunde hålla direkt kontakt med infödingarna, än en som behövde anlita tolk, för att förstå dem, förordnades major von Landwüst i maj 1918 till "Landeshauptmann", ett förordnande som han sedan innehade till december samma år. Denna syssla var ingen sinnekur, ty det gällde att ordna allt från början till slut, att bringa reda i ett fullkomligt kaotiskt tillstånd. Det nya landshövdingedistriktet utgjorde en del av det av generalfältmarskalk von Hindenburg inrättade förvaltningsområdet Ober Ost (Övre Östern). Som residens anvisades samhället Kertel (på svenska Kärdal, på estniska Kerdlä). Kertel,

Major von Landwüst.

med cirka 1.500 invånare, beläget på Dagös nordsida, var den största platsen på ön. Där fanns en stor klädesfabrik, som ägdes av baron von Ungern-Sternbergs stärbhus, som också ägde liknande fabriker i Narva. Direktör för fabriken var frih. Otto Magnus von Stackelberg, gift med en friherrinna von Ungern-Sternberg. Till meddirektör hade han frih. Ungern-Sternberg, som gjorde svenskheten på ön ganska stora otjänster. Svenskarna har alltid varit ett nackstyvt släkte, och redan 1718 hade friherre von Ungern-Sternberg börjat att vid fabriken ersätta dem med ester.

Här drog nu major von Landwüst in och inrättade sina ämbetslokaler i den rymliga första direktörsbygganden, vilken anvisats honom till residens. Flera tjänare, åtta hästar och hela fabriken vagnpark ställdes till hans disposition, och för sina inspektionsresor på sjön erhöll han en större motorpinnass.

Byggnaden var ett långsträckt, lågt hus med tegeltak, och utom v. Landwüsts kansli inrymde den officersmäss

för ockupationstrupperna samt till massen hörande köksdepartement. Den var ljusmålad och på svenskt manér försedd med en farstu i form av en glasveranda, och under de gamla höga hästkastanjerna vaktade sex med pansarskärmar försedda ryska fältkanoner, respektive ännu i sin tvungna överksamhet. I detta hus inrättades således major von L. sitt landskansli, som uppdelades i tre byråer. Den första för de direkta kamerala ärendena, den andra för kyrkan och skolan och den tredje för lantbruk och skogsförvaltning, skatter och andra ärenden. Dessutom inrättades en huvudkassa, med kassör Holmberg från Hapsal som chef, från vilken alla utbetalningar verkställdes. Till rådgivare, då det gällde de ryska instruktionerna hade ställts baron Buxhoevden, som bodde i Kertel och tillika var platsens kommunalordförande. Ämbetslokalerna var ljusa och rymliga och försedda med elektriskt ljus och telefon. Det elektriska ljuset levererades av fabriken, som hade eget kraftverk, dels för belysning inne och ute, dels för driv-

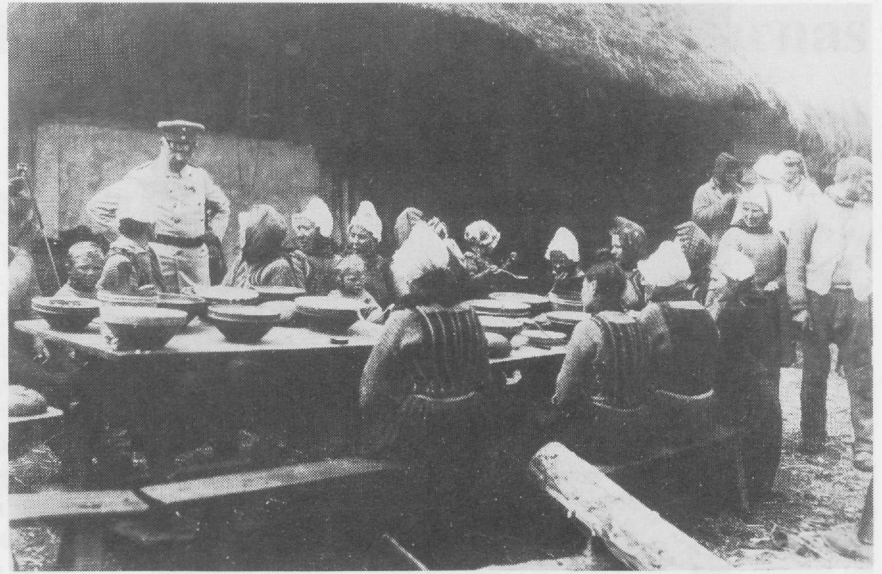
kraft till den smalspåriga järnväg, som fraktade dess varor ned till hamnen. Till bostad åt major von Landwüst hade anvisats ett närbeläget hus, andra direktörens bostad, ett stort, rymligt, bekvämt inrättat hus, och i likhet med residenset ett vackert prov på gammal träbyggnadskonst med svenska traditioner.

Major von Landwüsts första åtgärd sedan han övertagit civilförvaltningen var att sammankalla en konferens med samtliga kommunalordförande. Denna konferens samlades hos baron Otto Magnus Stackelberg. Dagö delades i fem församlingar (Gesamtgemeinde) var och en omfattande 15 till 20 byalag. Utom andra beslut, som fattades på denna konferens, beslöts även att för varje månad hålla en liknande konferens för att kungöra militärförvaltningens dispositioner för befolkningen.

Det var många saker som ålåg den nya landshövdingen att ta befattning med och saker av den mest skiftande beskaffenhet. Sålunda hade han att ordna med allt, som rörde pass och trafikväsen, hamnangelägenheter, polis- och säkerhetstjänst, väg- och vattenbyggnad, brandväsen och undervisning. Melioration (underhåll och förbättringar) var även landshövdingens sak och så skulle han utöva kontroll över taxering och indrivandet av skatter. Skogar tas på de forna ryska kronodomänerna. Också över dessa skulle övas tillsyn, arrenden skulle uppgöras, jaktpass utgivas. För skogarna hade han vid sin sida greve Zu Dona. Så kom lantbrukets alla angelägenheter, till vilka även hörde det direkta förvaltandet av gods, som före kriget tillhört ryska staten. Från dessa gods skulle kött av nötkreatur, svin och får, hö samt all annan furage lämnas till ökommandots inintendentur.

Vidare fanns tio fiskeristationer, som stod under civilförvaltningens överinseende, och från vilka fisk skulle lämnas till intendenturen. Tillsynen av dessa vållade ganska mycket bekymmer, då det fanns fisk, fanns det ofta intet salt att salta fisken med, och då det fanns salt, fanns det ofta ingen fisk. Under vårt samtal erinrade sig major Landwüst ett tillfälle, då under svår storm en saltångare från Lübeck sjönk och en massa fisk blev förstörd därför att det icke fanns något att salta

Landeshauptmann von Landwüst bland runöbor 1918 samtalande om ransoneringar, skolförhållanden, kyrkans ställning och andra problem.

med. Fisken bestod till största delen av strömming.

En av den nye landshövdingens första uppgifter var att låta verkställa vaccination mot tyfus, ty allt som hörde till sanitetsväsendet sorterades under civilförvaltningen. Dit hörde läkarvård, utövad av två distriktläkare och en apotekare i Kertel och vården om djuren, utövad av två veterinärer, alla civila och tyska, samt barnmorskorna. Vid sjukvården bland kvinnor biträdde som röda korssyster en fru Kern, änka efter en ryttmästare från Klagenfurt.

Väl omkring 20.000 människor – major von Landwüst kan ej uppge någon exakt siffra – stod under hans förvaltning under den tid han var landshövding på Dagö, med alla de institutioner och anstalter, varav dessas timliga väl och ve var beroende. Som chef för rättsväsendet fungerade en preussisk häradshövding, boende i Kertel. Under honom sorterade landsfiskaler och fjärdingsmän. För häradshövdingen drogs alla tvister och han hade att handlägga alla mål såväl civila som kriminella. I varje by fanns en arrestlokal. Då det gällde lagfarter måste de sökande dock bege sig över till fastlandet, dylika beviljades endast av domsagan i Hapsal.

På kansliet hade landshövdingen en landssekreterare jämte nödig tjänstepersonal. Detta var civilförvaltningen. Jämsides med denna fanns även en militär förvaltning. Den sköttes av ökommandanten, kapten Krüger, i det civila livet professor i konsthistoria i Düsseldorf. Det är ju självklart att det under denna tid fanns en militärförläggning

på ön. Denna utgjordes av landstormsbataljonen 16-I-Königsberg samt en maskingevärnsavdelning och ett minsprängningskommando, bestående av en marinofficer och 15 man. Dessutom fanns tidvis två fotografikommandon som på landshövdingens order hade att fotografera kulturhistoriskt och geologiskt intressanta saker samt därutöver allt som kunde illustrera dagskrönikan och för framtiden bli av värde som historiska dokument.

Dessa fotografikommandon måste även på landshövdingens begäran fotografera alla människorna på öarna i och för passkontrollen. Och denna fotografering tillgick så att människorna sammankallades, och var och en fick en stor papperskiva, på vilken ett nummer var målat att hänga på bröstet, varpå de ställdes upp i grupper på tjugofem stycken framför kameran. Sedan kopior framställt fick varje enskild individ ett urklipp ur grupp bilden med sitt eget porträtt och numret, avsett att fastklistras vid legitimationsbeviset.

Utom fotografikommandona var det endast minsprängningskommandot som verkligen hade något mera makt-påliggande att göra. Detta fick aldrig ligga överksam, ty alltsomoftast rapporterades det från olika delar av ön att minor flutit i land och då måste minsprängarna ut och oskadliggöra dem. Så fort en mina upptäcktes, hade de lokala myndigheterna att sätta upp en röd varningsflagga på platsen och därmed ansågs området kring den in-

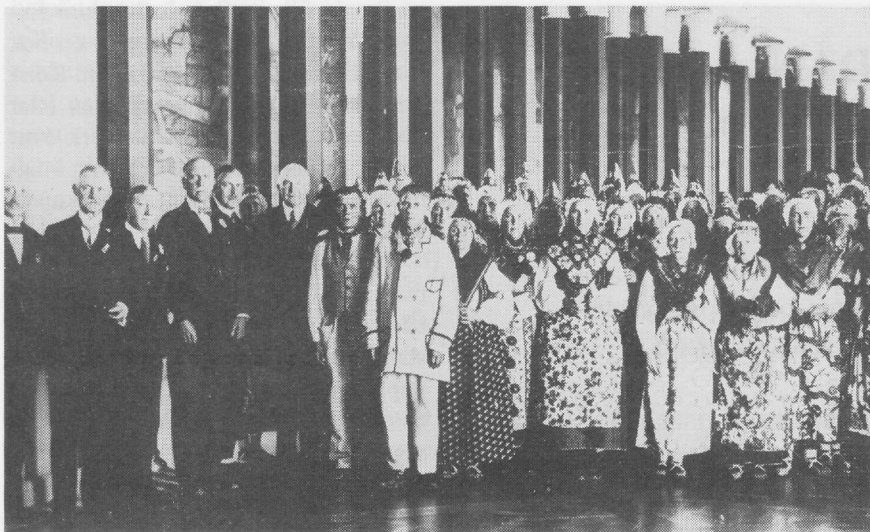
gen fick beträda det, förrän minsprängningskommandot förrättat sin tjänst.

Det händer dock ofta, ja, alltför ofta, att minsprängarna kom för sent. Minorna utgjorde nämligen trots sin farlighet en stor frestelse för öborna. Dessa hade nämligen funnit att sprängämnet i minorna utgjorde ett vackert, höggult färgämne, som särskilt väl lämpade sig till fruntimmerskläder, och som fruntimmer alltid är svaga för grannlåt och karlar svaga för fruntimmer, så gav sig många karlar, som ville synas oförskräckta, ut för att plundra minorna på den av kvinnorna så högt skattade varan och ibland gick det bra, och ibland, och det var det vanligaste, gick det så, att den oförvägne fick sätta livet till.

Vid dylika plundringar gick det så att karlen gick ut i vattnet och stående i detta till midjan eller bröstet försökte skruva sönder minan för att komma åt innanmätet. Minan är dock en känslig tingest, den har några, vanligen tre, horn. Dessa vilar inuti minan på små glaströr, som innehåller syra. Vid den allra minsta stöt mot ett av hornen går ett av glaströren sönder, syran rinner ut, minan exploderar och den oförsiktige som vållat denna stöt förpassas på en gång in i evigheten. Och så kraftig är explosionen att han spårlöst förintas.

Det ansågs att omkring 60 öbor, mest unga män bland fiskarebefolkningen på detta sätt försvunnit under den tiden von Landwüst var landshövding.

Men om försöket lyckades? Ja, då

Runöborna mottas i Gyllene salen i Stockholms stadshus i augusti 1931. Längst till vänster von Landwüst som runöborna uttryckligen begärt att få träffa.

fick kvinnorna det så högt eftersträva-
de vackra höggula färgämnet att färga
sina klädesplagg med. Men när de
skulle tvätta dessa plagg – en sådan
verkan hade de icke beräknat – fick de
exem, somliga så svårt att de måste
söka läkare.

Det var dock icke bara sprängämnet
som lockade. Det fanns även koppar-
och mässingsdelar på minorna, och allt
vad som kunde uppbringas av sådant,
kopparkittlar, malmmortlar, skrot,
uppköptes av myndigheterna – icke för
pengar, nej för vad bättre var, anvis-
ning på mjöl, socker och salt utöver
vad som ransonerats.

Om minorna innebar fara för de
vuxna, så utgjorde borttappade ryska
handgranater en icke mindre fara för
barnen. Hittade de en dylik tog de den
att leka med. Flera barn dödades ge-
nom dessa "leksaker".

Massor av röksvagt krut i stänger,
även detta efterlämnat av ryssarna,
fanns på öarna. Dessa stänger användes
allmänt till braständare, ty som
bekant exploderar icke det röksvaga
krutet för annat än slag.

Minorna, handgranaterna och krut-
stängerna var de enda egentliga påmin-
nelserna man hade om kriget. Dagö
låg ju då inte vid fronten och ryska
flottan var föga aktiv. Det hände bara
en gång under major von Landwüsts
Dagötid att ön skrämdes upp av rykten
om annalkande ryska örlogsfartyg.

Det var en natt som det slogs alarm.
Man hade tyckt sig se fientliga fartyg i
farvattnen och man fruktade beskju-
tning och landstigning. På grund av de
långgrunda stränderna var det dock

icke så lätt att närma sig utan lots, och
ovädersmolnet, verkligt eller inbillat,
drog bort.

En gång hade dock ryssarna haft ett
gott fotfäste på ön och starka fäst-
ningsanläggningar. Här liksom på
Åland var kraftiga batterier byggda.

Rigaviken var spärrad genom ett
batteri vid Zerel på Ösels yttersta södra
udde och ett vid Domesnäs (observera
det svenska namnet) på den längst i
norr utskjutande udden av den stora
kurländska halvön. På Dagö fanns ett
batteri norrpå strax intill Tahkuna fyr.
Det bestod av sex jättelika pjäser, ring-
och mantelkanoner med 38 cm:s kalib-
er och betydande skottvidd. Detta
batteris uppgift var att i samband med
batterierna vid Hangö försvara för en
fientlig eskader att forcera inloppet till
Finska viken. Kanonerna var monterade
på väldiga betongfundament och ut-
åt havet var träden toppade för att vid
skjutning lämna rum för fria projektil-
banor. Ammunitionsmagasinen befann
sig ett stycke bakom, inne i skogen,
och från dem ledde spårbanor upp till
kanonerna. Projektilerna, cirka en me-
ter långa, kunde naturligtvis icke utan
mekaniska anordningar föras in i kano-
nernas laddrum.

Man kan föreställa sig vad ett batteri
sådant som det vid Tahkuna har kostat,
då man tänker på vilken tyngd dessa
kanoner representerade. De skulle
sjunkit ned i sanden om icke massor av
sten och betong använts. För att få
materialet till fundamenten hade rys-
sarna fått lov att anlägga stenbrott,
uppställa krossar för makadamslag-
ning och bygga järnväg för framfrak-

tandet av denna.

Vid Tahkuna fanns även ett batteri
av 6 ryska fälthaubitsar och luftför-
svarsartilleri. Alla dessa kanoner och
haubitsar blev genom borttagandet av
viktiga delar av mekanismen gjorda
obrukbara. Det fanns intet kustartilleri
på ön, kanonerna var således till ingen
nytta.

Vid Tahkuna hade legat en rysk ka-
sern, den var bränd och endast de svar-
ta skorstenspiporna och de om åländska
"värmeledningsugnar" påminnan-
de eldstäderna stod kvar.

På den flacka stranden vid Hohen-
holm fanns ett par skelett av flygma-
skinshallar, ett av järnbalkar, ett av
trävirke, och i det långgrunda vattnet
låg en i spillror slagen, störtad flygma-
skin.

Tahkuna fyr bestod av ett mycket
högt uppåt avsmalnande högmodernt
torn av järn. Fyrtornet på Dagös ytter-
sta västra udde hette Ristna. Det var
gammalt och byggt av sten ungefär
som ett kyrktorn med en lanternin upp-
på, men försett med fyra väldiga
stödpelare, vilket gjorde att det såg ut
som om dess överdel (två våningar)
legat på en klippa. Genom denna un-
derliga byggnadskonstruktion fick tor-
net något fantastiskt men på samma
gång också pampigt över sig.

Dessa två samt fyrtornet på Ormsö
sattes av hänsyn till sjöfarten åter i
stånd, ryssarna hade nämligen lämnat
dem i ett bedrövt skick efter sig.

Hela lotsväsendet och de till detta
hörande livräddningsanstalterna reor-
ganiserades. Raketkanonerna, av vilka
en var en gåva av ryske tsaren, sattes i
stånd.

INBJUDAN till föreningskväll och KALLELSE till

föreningen Svenska Odlingens Vänners extra årsmöte

Tid: lördagen den 17 oktober 1981 med början kl 17.00

Lokal: Marcuskyrkans hörsal. Tunnelbanelinje 17 till
Björkhagen (skyltar visar vägen)

Program: som extra årsmöte för medlemmarna

a) genomgång av de stadgeändringsförslag, som presenterades på årsmöte den 28 mars i år,

Ändringsförslagen presenteras på annat ställe i denna Kustbon (s. 17)

b) fyllnadsval i valberedningen

Därefter föredrag av Edvin Lagman om de estlandssvenska dialekterna med efterföljande diskussion.

KAFFE med dopp.

Föreningens medlemmar och alla övriga hälsas välkomna.

STYRELSEN FÖR
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

En fullständig reorganisation var även av nöden, ty de gamla lotsarna hade stupat i kriget och deras båtar var obrukbara. Nya lotsar måste därför anskaffas, båtarna repereras. Reorganisationen av detta verk var också en av major von Landwüsts vackraste bedrifter, och den förskaffade honom både järnkorset och Hamburger Hanseator-den.

Den tyska militärens mest krävande uppgift var bevakandet av stränderna. Här fick man lov att se noga upp, så att inte smugglare och personer som av en eller annan anledning ville i smyg komma till ön fick tillfälle att landstiga. Var och en som hade ärende till stranden måste därför, även om ärendet var lovligt, vara beredd att med identitetskort legitimera sig.

En sak för vilken major Landwüst särskilt intresserade sig var skolväsendet.

I hans "landshövdingdöme" fanns 68 skolor med 5 evangeliska präster som skolrådsordförande. Det fanns på Dagö 5 evangeliska kyrkor, var och en medelpunkten i ett Kirchspiel eller pastorat. På Ormsö fanns det därjämte

en ortodox. De evangeliska kyrkorna var ganska enkla till sitt yttre, de påminde om svenska landskyrkor, men hade spetsiga torn, ej allt för höga, och låg högt och ensamt i närheten av stranden, de hade nämligen även en annan mission att fylla, att leda sjöfarande.

Utom skolrådsordförandena fanns två skolinspektörer, båda filosofie doktorer. Lärarkrafterna var både manliga och kvinnliga.

På Ormsö fanns en lärarinna, som bar det om också icke väl så åtminstone svenskt klingande namnet Kalf. Lokalinspektör över denna ö var pastor Malm, som bodde i en by, som bar det fullkomligt svenska namnet Söderby. Undervisningen på Ormsö skedde till alla delar på svenska.

Befolkningen hade en god folkskolebildning och talade i allmänhet estniska, tyska och svenska. En äldre form av svenska förekom, man uttalade t.ex. ordet barn som boårn och morgon som moårn.

En del topografiska uppteckningar från öarna i Rigaviken finns, skrivna på svenska språket. En svensk pastor

på Runö, fil. d:r Fredric Joachim Ekman, har t.ex. år 1847 utgivit en bok som han kallar "Beskrifning om Runö i Liffland". En annan kyrkans eller skolans man har skrivit ett verk över Ösel, benämnt Öseliana och som i manuskript befinner sig i ridderskapets arkiv i Arensburg.

Svenskarna på dessa öar gifter sig ej med andra än svenskar och de önskar både gifta sig och begravas på svenska, varför major von Landwüst måste upplysa militärprästen i Arensburg om de svenska formulären för både dop, vigsel och jordfästning.

Den svenska prästen på Runö hade givit sig iväg, säger major von Landwüst, och det var på Landwüsts förestående som pastor Ernst Gordon sedermera kom till Runö.

På Dagö var bondgårdarna i allmänhet uppförda i gammal svensk stil, husen var rödfärgade med vita knutar. De hade tjocka timmerväggar, ty det var gott om skog på ön, och vanligen brukades av tegel murade öppna spisar, som eldades med famnved. Vid varje gård fanns en finsk bastu.

Även major von Landwüst hade en bastu. Och den var bra att ha ibland. När han kom hem från resor t.ex., ty för var gång han var ute på inspektion, fick han några av de där små gråa av ryssarna så högt älskade djuren på sig och de gick bort i bastun, helst efter en liten ingnidning med gråsalva. Avlusningsanstalter i större skala fanns hos landstormsbataljonen i Kertel.

De få gods som fanns på ön var stora och hade präktiga, i slottsstil uppförda manbyggnader. De ägdes av friherrarna Stackelberg, greve von der Pahlen, friherre Hoyningen-Huene samt friherre von Buxhoevden. Fru von Stackelberg ägde en gård på Kas-sar.

Norr om Kasser fann major von Landwüst vid en inspektionsresa en ö med dövstum befolkning. Han försökte meddela sig med dem, men de förstod honom inte. De bara gestikulerade med händerna, skakade på huvudena och uppgav oartikulerade ord.

Ryska kronan ägde som ovan nämnts egendomar på Dagö. Magnus-hov på Ormsö var även kronodomän. Det Stackelbergska godset Grossenhof ägde ett särdeles ståtligt corps de logis.

Bönderna lydde under gödsen, oberoende av dessa var endast fabriks-

befolkningen i Kertel. Godsägarefamiljerna var samtliga introducerade på riddarhuset i Reval. De var av gammal adel och de flesta har varit med och gjort svensk historia i de dagar då sådana gjordes med värjpspar och bladen i historiens bok hette slagfält.

Nu har medlemmarna av dessa gamla baltiska familjer flyttat ut ur landet och deras gods exproprierats.

Bönderna bodde i byalag och varje byalag hade som fordom de rikssvenska byarna sin byfogde som bodde i ett staten tillhörigt hus, där det fanns rum för överläggning och arrestlokal. Varje by ägde även ett gemensamt spannmålsmagasin, i vilket reservförrådet särskilt för tryggheten av utsädet upplagrades.

Det är redan nämnt att "hövdingedömet" delades i 5 pastorat eller Kirchspiele. Pastoraten hette Emmast (med svenske pastorn Embeck), Keinis, Pühalep (med pastor Malm, som sedan flyttade till Ormsö), Kertel (vaktant) och Rõiks-Hohenholm.

På Ormsö fanns som förut påpekats en ortodox rysk kyrka. Dess prästerskap hade ett eget sätt att värva prosluter. Man lovade dem jord, män 60 desjatiner, kvinnor 20 desjatiner, som övergick till den grekiska ortodoxa läran.

Vad naturen beträffar är redan sagt att det på Dagö fanns stora skogar, bebyggelsen låg här, som på många andra öar, omkring stränderna. Det inre av ön utgjordes av obygd samt kärr. Vägarna genom de odlade trakterna var smala, men väl underhållna. I skogsbygden hade man dock använt en annan metod som föreföll major von Landwüst rätt egendomlig. Man hade byggt vägarna av skogsavfall. (Så byggde man vägar även i intervjuarens barndom åtminstone i Stockholms skärgård).

För att komma fram på de långt ifrån idealiska vägar som ledde över ägovidderna, hade man en sorts mycket kuriösa åkdon, som bestod av tvenne hjulpar förenade med något som liknade en vanlig bänk. Över de båda hjulparen var vagnstolar, var och en för två åkande, men "bänken" kunde även användas att sitta på, flera personer kunde där ta plats i en rad, varvid det bästa var om den förste tog plats med benen exempelvis till vänster, den andra till höger etc. Med dessa åkdon

Välkommen till estlandssvenskarnas

HÖSTFEST

Tid: lördagen den 7 november 1981

Start kl 18.00

Plats: Spårvägsrestaurangen, Blåsut,
Enskede, Stockholm

Förhandsanmälan erfordras till
SOV-s exp, per tel. 08-32 48 78
per brev enl. exp.adr.

I undantagsfall till styrelsemedlemmar.

Inträdesbiljetten kr 60:–
inkluderar mat, kaffe, öl/läsk,
musikunderhållning, m.m. och
musik till dansen.
Vinster på lotteri (om Du har tur)
Sedvanliga restaurangrättigheter

Styrelsen för
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

kunde man på ett bekvämt sätt även komma över rätt så breda gropar som ofta förekom, särskilt i skogsbygden, ja, till och med smalare åar.

Jorden var mager. Den bestod av grus och kalksten med mylla ovanpå. Jordbruket var dåligt. Det sköttes av fruntimren. Männerna sysslade uteslutande med jakt och fiske. Det är i denna del av Östersjön mycket gott om vikarsäl och av denna fås tran, som är en god exportartikel.

Hästarna är små och liknar våra gotlandsrussar. Seldonen är försedda med ryska bågar eller s.k. Krummholz, snidade och målade i glada, vackra färger.

Korna är av en småväxt, rödbrokig skärgårdsras.

Hemslöjd idkades allmänt, man tillverkade i hemmen allehanda vävnader bl.a. även trasmattor. Karlarna snickrade.

Major von Landwüst har redan talat om den stora textilfabriken i Kertel. Där tillverkades bland annat resfilar, hästtäckan och palettyg för export.

Den fabriken hade icke alltid varit

ensam. Man hade haft en stor konstsidfabrik, där schalar och kravatttyg tillverkats av träsilke. Tyvärr hade ryssarna, innan de drog bort, sprängt denna. Endast de rämnade yttermurarna med sina gapande fönstergluggar vittnade numera om en fordom blomstrande rörelse.

Konstsidenet är en produkt av skogen, det är vävt av silke, som framställs av trädens fibrer. Det är kanske den högst drivna förädling av trä vartill vi kan komma.

Då det fanns gott om virke, måste det också finnas gott om sågar. Det brukar vara en given följd. Man hade också före kriget haft ett omfattande träexport. Utom sågat virke exporterades då även famnved och timmer.

Post kom till ön dagligen med ångaren Hiiumaa, som förmedlade trafiken mellan Helterma på Dagö och Hapsal på fastlandet. Posten från Ormsö fördes från Ormsö, Söderby till och från Hapsal med roddbåtar.

Ångaren Hiiumaa hade sin särskilda historia. Den hade av ryssarna sänkts i Revals hamn, men tyskarna hade tagit

upp den och satt in den i skärgårdstrafiken. Den var för att begagna ett sjömansuttryck en gammal skorv. Det fanns intet glas i fönstren på styrhytten, målningen var avskrapad, kort sagt, den såg ryslig ut. Men man fick inte fästa sig vid utseendet, huvudsaken var att den flöt och att man kom över.

Postkontoret och telegrafstationen var i Kertel, och härifrån hade man per kabel förbindelse med Ormsö och Hapsal. Kabeln hade av ryssarna kapats utanför Magnushovs fyr torn på Ormsö, men tyskarna hade fiskat upp den, reparerat den och ånyo tagit den i bruk. Trådlös telegraf fanns i staden Arensburg på Ösel. Telefonnätet som bestod dels av forna ryska, dels av den tyska militärförvaltningens telefoner var utmärkt.

Under tyskarnas tid gjordes geologiska undersökningar på Dagö av en professor vid Berlins universitet. Han fann täljsten, varur kunde framställas olja, han fann myrmalmer. På Ösel upptäckte han, vad man icke väntat, döda vulkaner ock kratersjöar. Han fastslog även att öarna vilade på kriserberg.

Kvinnorna på Dagö bar en för ön karakteristisk dräkt, bestående av en veckad mörkblå kjol, vitt liv och vita skor av segelduk. På huvudet bar de vit schalet.

På Ormsö bar kvinnorna, det är alltid kvinnorna som mest troget håller fast vid det traditionella då det gäller klädedräkten, korta kjolar och kofter av mörkt eller ljusst randigt eller prickigt bomullstyg. De yngre hade håret i två flåtor, som fria hängde ned, en bakom högra, en bakom vänstra örat. På fötterna hade de en sorts mockasiner av ko- eller sälskinn med håret utåt, ljusa yllesockor omlindande med svarta band och svarta strumpor.

Mockasiner av detta slag begagnades även av männen. De var förresten rätt allmänna på alla öarna. Ja, man återfinner dem till och med på andra sidan finska viken hos fiskarne på Kökar (Åland).

Major von Landwüst gjorde ofta besök i byarna. Han tyckte vid sådana tillfällen att det var mycket roligt att språka med barnen. Och när han kom

Böcker till salu

Följande böcker är till salu hos S.O.V-s arkiv Vikingagatan 25,

113 42 Stockholm. Telefon 08-32 48 78

En bok om Estlands svenskar del 1 inb.	50:–
En bok om Estlands svenskar del 2 inb.	50:–
En bok om Estlands svenskar del 3A häft.	40:–
''Jubileumsskrift'' Kustbon 1944-68	
Kustbon nr 4 - 1968	25:–
''Birkas'' Svensk folkhögskola i Estland, Kustbon nr 1 - 1971	20:–
Kammarmönstret, av Per Söderbäck	15:–
En Ormsöflickas minnen, av K. Hammerman	15:–
Färden går vidare, av K. Hammerman	15:–
Gå sjungande framåt I, av K. Hammerman	10:–
Gå sjungande framåt II, av K. Hammerman	10:–
''Svio - Estonica''. Studier utgivna av Svensk-Estniska Samfundet (Årsbok) Vol. 14-20	25:–
Volym 7-13 kan erhållas gm Prof. Sten Karling, telefon 08-67 38 49.	
Från fadernejorden till förfäders land, av Svante Jakobsson	40:–
Osilia - Maritima 1227-1346, av Svante Jakobsson	50:–
Allmogekulturen i Estland, utgiven av Nordiska Museet	35:–
Bygdens ansikte	50:–

med några ramsor eller verser ur svenska barnvisor blev småttingarna både roade och förvånade. Föräldrarna var glada åt att den tyske landshövdingen talade till dem på svenska språket och sysselsatte sig med deras barn. Visor som där sjöngs av barnen var bl.a. ''Bä, bä, vita lamm'' och ''Rida, rida ranka''.

De hade en visa som började så här: ''Kung Gösta skulle till gästabud fara och hade ingen rock att på sig taga''.

En ramsa som man brukade, då man underhöll sig med barnen var: ''Det kommer ett får, det knallar och går, det tar vad det får och tar tösen med'' (eller gossen).

Detta kan tyckas obetydligt vid första påseendet, det är dock ett vittnesbörd bland alla andra om att befolkningen känner och tänker svenskt.

Folket var musikaliskt och dansade gärna, vanligen till musik av dragspel. Man dansade ute i det fria, på ängarna. Bland annat dansades den svenska folkdansen ''Väva vadmal''. Vid dessa tillfällen kunde man få se flickorna uppträda i de gamla sockendräkterna som mycket påminde om våra svenska Vingåkers-dräkter.

Ibland arrangerades så att de fick dansa till militärmusik, och då deltog naturligtvis även militära kavaljerer i dansen.

På det hela taget förlöpte tiden på ett lugnt och trots krigstillståndet relativt angenämt sätt. Människan låter i själva verket aldrig modet falla riktigt.

Ur psykologisk synpunkt var det farligt att militärmanskapet fick ligga för mycket sysslolöst. Högsta ledningen måste därför ständigt tänka på förströelser. Man arrangerade konserter med biträde av militärmusiken, biografställningar, utflykter och idrottsstävlingar.

Och så förrann de dagar under vilka major von Landwüst hade styrelsen om hand. Tyskarna drog bort, Estland blev fritt och ett nytt sakernas tillstånd inträdde.

Emellertid bör vi vara tacksamma för det som major von Landwüst gjort för våra stamfränder på andra sidan Östersjön. Säkerligen fick de under denna för allt svenskt nitälskande landshövding ut av livet det mesta man kunde få under den tidens för lycka och enskilt välstånd så ogynnsamma konjunktioner.

INGA BERGHOLTZ

Kulturresa till Estland

Den av Riksföreningen Sverige-Kontakt anordnade studieresan till Estland (aviserad i Kustbons marsnummer) förlöpte planenligt. I resan deltog även några estlandssvenskar. Om sina reseintryck skriver här kurator Inga Bergholtz. Reseledaren professor Sten Karlings stora erfarenhet av liknande resor och hans eminenta kunskaper i Estlands konst- och kulturhistoria gjorde resan till en stor upplevelse för deltagarna. Viss information i ämnet Estland hade dessa i förväg fått genom de föreläsningar som Riksföreningens Stockholmsförening anordnade i vintras. Sålunda presenterade Sten Karling Reval och Dorpat – föreläsningarna illustrerades med ljusbilder-, tonsättaren och intendenten Harry Olt informerade om musik och andra kulturella yttringar i dagens Estland och Elmar Nyman avslutade serien med en överblick av estlandssvenskarnas bosättning och historia.

E. N.

Då och då har jag i tankarna drömt mig österut, bort över Östersjön, till Estland. Och detta är kanske inte så underligt eftersom jag under åren 1945-1948 arbetade som kurator i dåvarande Kommittén för estlandssvenskarna, som ju hade till uppgift att bistå de tusentals estlandssvenskar som flydde (eller hämtades) över till Sverige vid den ryska/tyska ockupationen av deras hemland. Och därför är det inte heller underligt att jag anmälde mig till den 6 dagar långa resan till Tallinn (Reval) som ordnades av Stockholms lokalavdelning av Riksföreningen Sverigekontakt vid midsommartid i år. När jag efter hemkomsten blev ombedd att skriva litet om resan i Kustbon gjorde jag invändningen: Jag har aldrig förut varit i Estland eller Tallinn, jag har inga möjligheter att göra några jämförelser mellan ett *förr* och ett *nu*. Borde inte någon som kan göra detta komma till tals i stället? Men invändningen accepterades inte och därför vill jag nu försöka beskriva en del av de otaliga intryck jag under ett par dagar fick i Tallinn och Tartu (Dorpat).

Tallinn är en mycket vacker stad. Stadsbilden bryts ideligen av blomsterplanteringar, parker, alléer, stora grönområden. Och i den inre stadskärnan, gamla staden, omgärdad av ringmur genombruten på flera ställen, ser man ett antal vackra månghundraåriga byggnader, kyrkor, slott och fästningar. Att vi hade en så förnämlig guide som professor Sten Karling bidrog gi-

vetvis till att resan gav ett så stort kulturellt utbyte. Ibland kände man sig nästan som konststuderande under ytterst sakkunnig ledning.

I den protestantiska Helgeandskyrkan dominerar det mäktiga altarskåpet, som stammar från den tyske mästaren Bengt Notke, som vi känner som skaparen av gruppen S:t Görän och draken i Stockholms storkyrka. Skåpet har genomgått en grundlig restaurering i Moskva, ett par av figurerna saknas alltjämt, de är inte färdiga ännu. – Vi beundrade det mycket gamla rådhuset, vi såg Stora Gillets hus och en del andra "skrå"-hus. En klocka gjord 1686 av Christian Ackerman prydde en husvägg mitt emot ett gammalt berömt apotek. I Domkyrkan fanns Pontus de la Gardies sarkoag. Den rysk-ortodoxa kyrkan hade fram till 1719 varit svensk kyrka. Fram till senaste världskrig hade den svenska befolkningen haft en annan kyrka, som dock totalförstördes vid ryska invasionen i Tallinn. Idag tjänstgör den som idrottshall. 1631 grundade Gustaf II Adolf ett gymnasium här i Tallinn – byggnaden håller nu på att restaureras inför 350-årsjubileet i höst. Tyvärr var Tallinns största kyrka, Olaibasilikan, stängd men vi beundrade ett antal reliefer med historiska motiv på en yttervägg.

Det kändes i fötterna då man gick och trampade på de kullerstensbelagda gatorna i gamla stan. Över huvud taget var underhåll av både hus och gator i stor utsträckning mycket eftersatt. En viss yttre upprustning, man hade t.ex.

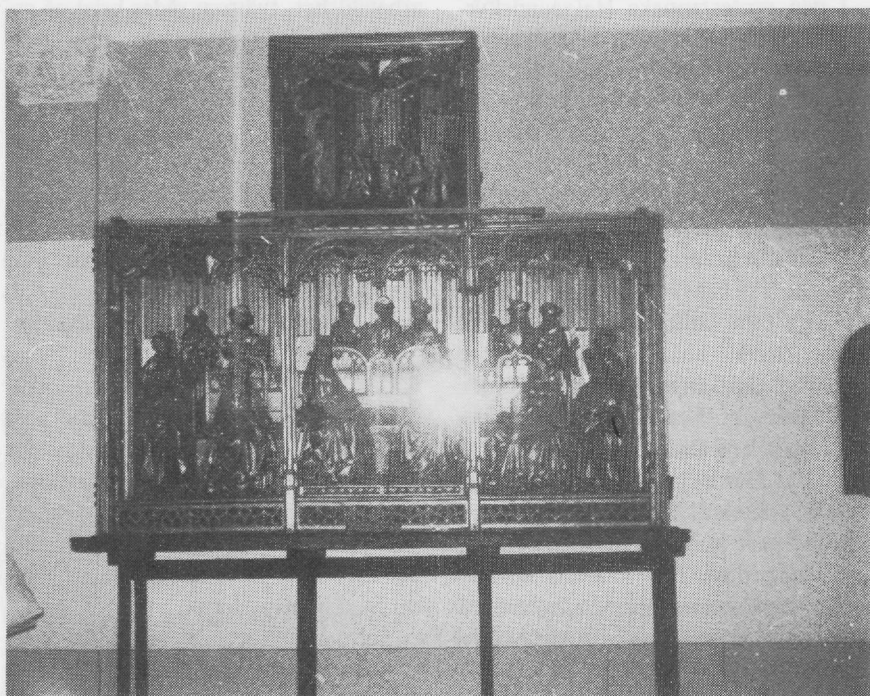
målat husväggarna, hade dock skett inför Olympiska spelen 1980 då seglingarna gick av stapeln i Tallinn.

En stor upplevelse var den c:a 3 timmar långa bussresan till Tartu, i Sverige mer känt som Dorpat, där det av Gustaf II Adolf grundade universitetet ligger och som 1982 kommer att fira sitt 350-årsjubileum. Färden gick bitvis genom leende landskap, bitvis genom stora jordbruksområden. En tredjedel av Estlands yta är betäckt av skog berättade vår estniska guide Evi. Och hon berättade mer. Jordbruken drivs dels som kollektivjordbruk, dels som statsägda jordbruk. Fyra femtedelar av landets inkomster kommer från boskapsskötsel. Av Estlands industrier finns hälften i Tallinn. Landet är rikt på naturgas och oljeskiffer. Studielån existerar inte, däremot kan man få mindre stipendier som hjälp till mat och studiematerial. Själva undervisningen är kostnadsfri. Man har ingen arbetslöshet, tvärtom råder brist på arbetskraft. Inkomstskatten är högst 13% av inkomsten. Barnbidrag finns inte, licens för TV behövs inte. Familjesammanhållningen är stor. Man tar hand om sina gamla. Pensionsåldern är för mannen 60 år, för kvinnan 55 år. Pensionerna är låga, varierar mellan 120 och 45 rubel per månad. Därför är det mycket vanligt att folk fortsätter att arbeta efter uppnådd pensionsålder. Man har betald semester vars längd varierar mellan 14 och 24 dagar. Läkare har en lön på c:a 100 rubel, en ingenjör c:a 120 rubel, en dataingenjör c:a 200 rubel, allt räknat per månad. Evi berättade också att man i Estland har fler högutbildade kvinnor än män och att den gifta mannen sällan hjälper till med hemsysslor.

Tartu är kultur-, vetenskaps- och utbildningscentrum i Estland. Stadens namn nämns första gången på 1030-talet. Den drabbades på 1700-talet av en förödande brand. Domkyrkan, som stammade från 1200-talet brann redan på 1600-talet. Den har aldrig återuppbyggts förutom att man i koret berett plats för en del av universitetsbiblioteket. Vid vårt besök var man just i färd med att flytta över hela biblioteket till nya lokaler.

Nuvarande universitetet som alltså ersätter Gustaf II Adolfs, blev färdigt i början på 1800-talet. I dag är där omkring 6.000 studenter inskrivna. Det

Vy över Tallin från hotell Virus 22:a våning mot nordost med Oلابasilikan till vänster.
Foto Inga Bergholtz

Det berömda altarskåpet från Bryssel i slottet Kadriorg.
Foto Inga Bergholtz

var här Sten Karling var professor i konsthistoria i 8 år fram till slutet av 1940 då ryssarna invaderade Estland och utlänningar tvingades lämna sina tjänster. Förutom Sten Karling hade vi här som guide professor Waga som efterträdde Karling. I universitetets aula lyssnade vi till slutreplikerna vid en doktorsdisputation. Språket var ryska, vi förstod alltså ingenting men enligt Sten Karling rörde det sig om psykologi. Tydligt slutade disputationen

framgångsrikt.

Vi hade också tillfälle att besöka slottet Kadriorg i Tallinns närhet. Det är byggt av tsar Peter och Katarina, vars emblem finns i stora högtidssalen. Byggnaden är synnerligen smakfullt utformad i sin vackra rosa färg. Över entrén, under taket lyste idag ett emblem med hammaren och skäran, uppsatt redan 1941 efter den ryska invasionen. Kadriorg är nu ett museum, med tavlor, altarskåp och altarmål-

ningar, bl.a. hämtade från kyrkor inne i Tallinn.*) En plafondmålning kallad Dödsdansen har troligen sin förebild i Lübeck målad av Bengt Notke. Bland många andra dyrgripar finns där ett förgyllt altarskåp från Bryssel och det berättades att ett likadant skåp, där dock skulpturerna bytts ut mot målningar, finns i Bollnäs kyrka. En tavla föreställande bröllopet i Kaanan har upptäckts av professor Karling och är nu restaurerad.

Sten Karling ombord på s.s. Georg Ots på väg från Tallinn till Helsingfors.
Foto Inga Bergholtz

Vy över Tallin från hotell Viru åt vänster med hamnen i bakgrunden.
Foto Inga Bergholtz

En tur förde oss ut till Pirita, där vi besåg ruinen efter ett kloster, byggt på 1400-talet med Birgittaklostret i Vadstena som förebild. Klostret förstördes på 1770-talet. Pengar har beviljats till utgrävningsarbete, men man kan i dag inte få fram kunnigt fackfolk.

Vid Rocca al mare, där Tallinns motsvarighet till vårt Skansen ligger, bjöds vi på folkdansuppvisning. Vackra folkdräkter förhöjde intrycket liksom även inhopps av ett par av våra medresenärer, som krampaktigt försökte följa med i de invecklade turlerna.

Estland och framför allt Tallinn och Tartu hade verkligen mycket att visa

oss under det fyra dagar långa besöket. Vi blev fint omhändertagna på hotell Viru även om hissarna ibland var litet nyckfulla och det den veckan inte var det hotellets tur att få köpa in öl. Vi blev väl förplägade, men samtidigt såg vi hur köerna ringlade sig utanför livsmedelsbutikerna. Och varuhuset hade inte så mycket att locka med i skyltfönstren. En verkligt rolig kväll tillbringade vi på Operan där vi såg en balett "La fille mal gardée". Huvudrollerna dansades av ryska konstnärer. Något som kunde ha varit bättre, var vädret, det blåste och regnade ganska tappert. Men dagen i Tartu var solig och skön. Jag känner att intrycket från

Tartu-besöket för alltid har etsat sig in i mitt minne. En nackdel var ju svårigheten att få kontakt med folket då jag ju inte kan vare sig estniska eller ryska. Ryssarna ökar i antal i Estland och särskilt i Tallinn, där befolkningen i dag uppgår till totalt c:a 400.000. Den nya grå höghusbebyggelsen i stadens utkanter, den imponerande hamnen, tyvärr ej tillgänglig för oss, och de många tornspirorna ger staden sin karaktäristiska silhuett.

*) I museet finns numera även två skulpturer i mansstorlek, ditförda från Kors kyrka (Risti, Kirikküla). De två skulpturerna jämte en tredje avbildar Jesus, Maria och Johannes, vilka prydde Korskyrkan under självständighetstiden – vet f.d. korkisbo. (Not av HM).

Evald Blumfeldt

De flesta estlandssvenskar som känner till Evald Blumfeldt mötte säkerligen hans namn för första gången när band 1 av En bok om Estlands svenskar kom ut 1961. Däri ingår nämligen den grundligaste och vederhäftigaste framställningen av estlandssvenskarnas historia som har skrivits.

Evald Blumfeldt föddes den 12 augusti 1902 i Pärnumaa i Estland och avled den 17 juli 1981 i Stockholm. Sin utbildning fick han vid det fria Estlands universitet i Tartu/Dorpat, där han från 1940 till 1944, då han lämnade Estland, var professor i allmän historia. Under sin utbildning hade han bl a studerat ekonomisk historia i Sverige hos Eli Heckscher.

Blumfeldt var esternas främste kännare av den medeltida agrarhistorien. Som forskare var han samvetsgrann och omutligt ärlig, med en påfallande förmåga att se problem och utvecklingslinjer, som människa var han tillbakadragen, hjälpsam och vänlig. Under de år då första bandet av boken om estlandssvenskarna kom till hade jag i egenskap av arbetets redaktör ett nära samarbete med honom. Vi diskuterade arbetets uppläggning och jag översatte det till svenska. Jag nämner detta därför att jag i det sammanhanget kom att stifta bekantskap med ytterligare ett av hans stora intressen: språkvården. Han vägrade alla sina formuleringar, och han visade på sitt försynta sätt en stor glädje, när han i den svenska översättning-

SÖNDAGEN 23 AUGUSTI

Ja, nu är det kväll. Jag kommer hem från sommarens sista händelse och ställer ifrån mig paraplyet. Slutregnat för den här gången. Vädermännen i Norrköping har i år inte missat många möjligheter att spå fel. För lördagen hade de lovat solchanser och för söndagen vackert väder. Jag vet inte hur en solchans ser ut, men i vår regnmätare blev det mer än 30 mm väta. I morse tog jag för säkerhets skull paraplyet med mig, för jag vet av erfarenhet att det då brukar bli *torr-vära*: och det hjälpte även denna gång, på hemvägen såg jag rentav en glimt av solen.

Det var i detta väder som estlandssvenskarnas hembygdsgård ägde rum. Nu är det kväll, och jag sitter och försöker lägga till rätta mina intryck och minnen. Det känns lite grand som efter en sommarfest på Birkas eller någon annan ort i Svensk-Estland på trettio-talet. Till stor del är det också samma människor som då. Men då på trettio-talet såg man människorna mot aspekten av framtid för bygden, nu ligger denna framtid långt bakom oss. Nu bär varje bekant ansikte en lång historia bakom sig. Det är det som är så tankeväckande annorlunda. Och det är så

en tyckte sig finna den semantik och den språkrytm som han hade lagt ner i sitt estniska original.

Blumfeldts arbete vittnar om djup förtrogenhet med ämnet. Allt är genomtänkt och väl övervägt och alla källor väl genomarbetade. Han bedömer alltid sina ämneskollegers verk med hänsyn och oivärd och han framför eventuell kritik på ett konstruktivt sätt. Alla som kommit i kontakt med hans gärning är eniga i sin odelat positiva syn på honom.

Evald Blumfeldt var verksam på många områden. I sitt arbete var han knuten till Riksarkivet i Stockholm som arkivarie, men han gjorde kanske sina största insatser inom esternas vetenskapliga organisationer här i Sverige.

Jag skall inte gå in på denna verksamhet här – för Kustbons läsare är det viktigast att framhålla Evald Blum-

många tomrum efter dem som brukade vara med.

Vi möttes alltså i LS-restaurangen i Blåsut i Stockholm. Programdelen inleddes och leddes av ordföranden Thomas Lorentz. Som ny ordförande hade han tagit i bruk ett nytt hjälpmedel för att äska ljud: en liten bjällra att pingla med. Men den nådde inte långt, för estlandssvenskar är synnerligen talföra under program på hembygdsgården. Det ska nog vara en kyrkklocka att klämta i, särskilt som salens bortre vägg ligger ganska långt söderut. Dessbättre fungerade högtalaren, isynnerhet då ärendsmännen blåste i den; då lät det varje gång som om Dagöångaren hade blistrat till avgång från Nya hamnen i Hapsal. – Detta om de tekniska tingen.

Dagens festtalare var Ivar Poëll. Han hade under överflyttningsskedet arbetat i kommittén i Reval och hade intressanta saker att säga om arbetet där och om betingelserna för detta arbete. Motsättningar mellan olika tyska myndigheter utnyttjades för att göra överflyttningen möjlig. Vid granskandet av själva listorna gjorde tyska säkerhetspolisen i allmänhet inga svårig-

feldts forskning på det estlandssvenska området. Han har genom en skarpsinnig och med bästa vetenskapliga fantasi genomförd behandling av det ganska knapphändiga källmaterialet givit oss en fängslande och trovärdig framställning av vår historia. Särskilt spännande är det att följa honom under vandringsgenom medeltiden, vår utflyttning till Estland, våra ekonomiska och sociala villkor, vår rättsliga ställning och vårt beroende av stora händelser i Baltikum. Slutligen skall det också understrykas att hans översikt över estlandssvenskarnas historia har ett försynt och fint mänskligt drag: i den vetenskapliga analysen glimtar det gång på gång till av sympati med de människor vars öden han skildrar.

Estlandssvenskarna tackar honom för en gedigen gärning, för sympati och vänskap.

Edvin Lagman

RUNÖDAG PÅ SINGÖ

Från vänster: Toomas Tuulse, Bosse Ekborg, Birgitta Magnéli-Lorentz, Lena Wadenmark-Tuulse, Thomas Lorentz och kyrkoherde em Lars Th Sundin.

Foto Anette Hallsenius

Sittande från vänster: Mina Berensson, Marta Grönstrand, Elisabeth Ekborg, Sonja Forsman och Magdalena Fagerlund.

Foto Anette Hallsenius

I augusti 1974 firade runöborna 30-årsminnet av sin ankomst till Sverige med en två dagar lång jubileumsträff på Singö. Nu, lördagen den 30 maj, samlades de åter där. Det vackra vårvädret hade lockat många ut till skärgården – runöbor och andra estlandsvenskar och rikssvenskar, om vi nu alltjämt bör göra en sådan distinktion. Programmet var delat i tre avsnitt: ett inledande samkväm med lunch, aftongudstjänst och på kvällen middag med olika aktiviteter.

Den inledande delen ägde rum i församlingshuset där Henrik Melin, ny ordförande i Runöbornas förening, välkomnade de ca 60 gästerna. Sedan talade Fredrik Österman om gångna tider och framhöll att Singö för runöborna blivit en ersättning för den gamla hemön. Singöborna hade tagit runöborna till sina hjärtan. (Omkring 30 ru-

nöbor är för närvarande bosatta på Singö och ett 60-tal runöbor har sommarställen där.)

Singö församlings förre kyrkoherde Lars Sundin – eldsjäl i runöbornas föreningsliv på Singö – drog också paralleller mellan Runö och Singö i sitt hjärtliga välkomsttal. Arrangörerna hade satsat på sång och musik. Vi sjöng med inlevelse hela häftet "Så sjöng vi på Runö". Bosse Ekborg och Erik Österman ackompanjerade på piano respektive gitarr.

Aftongudstjänsten i kyrkan blev tack vare solisters och församlings förnäma samarbete dagens höjdpunkt. De kära väckelsångerna hemifrån utgjorde grundstommen i konserten. Birgitta Magnéli-Lorentz' introducerande ord till varje sång gick till hjärtat – poesi och gamla läsarsalmer ingick en skön förening. Lena Wadenmark-

Tuulse och Thomas Lorentz berikade gudstjänsten med vacker solosång.

Toomas Tuulse, arkitekten-dirigenten-kompositören, spelade bl.a. en egen orgelkomposition. Som organist fungerade även Bosse Ekborg.

Kyrkoherde Sundin höll ett personligt präglat anförande som visade hans starka samhörighet med runöborna. Den enkla träkyrkan gav en mycket passande inramning åt vad som sjöngs och sades under denna aftongudstjänst. För den som läst Lars Sundins förträffliga historik över Singö kyrka var det särskilt lätt att associera till estlandssvenskarnas egna små landsortskyrkor. Även Sutleps kapell var av knuttimrat liggande timmer. Odensholms kapell byggdes också under mitten av 1700-talet. Runö gamla kyrka är däremot äldre än Singös. Det vackra medeltida altarskåpet i Singö kyrka, tillverkat av någon mästare i Lübeck, kan i skönhet väl jämföras med dem som fanns i några av Revals kyrkor.

För dem av oss som var på Singö för första gången var det också en upplevelse att under Lars Sundins ciceronskap få se hembygdsmuseet, få höra om ryssens härjningar på ön och bli transporterade till utsiktspunkten vid lotsstationen med bl.a. Svartklubbens och Understens fyrrar i blickpunkten.

Runödagen blev glad, innehållsrik, upplyftande. Nu liksom 1974 svarade Kristina Österman för arrangemangen utanför kyrkan. Ett hjärtligt tack till alla medverkande!

heter men väl den estniska, som försökte hindra såväl ester som estlandsvenskar. Att företaget ändå kunde genomföras var L Lienhards förtjänst. Han belönades senare i Sverige med otack.

Kaffe.

Paus för samtal. Alla hann man inte tala med men många.

Böcker och kartor fanns till salu som vanligt, och lotter med sitt värde fram till dragningen.

Rågöbornas danslag, alltjämt i form. Och rågöspelmän till dans för alla som hade ork och lust.

Vi hade sjungit en del sånger uni-

son; så slutade vi med Modersmålets sång. Klockan var då 16.30 och hembygdsdagen var till ända.

450 personer en regnig dag . . . Vår skara har inte minskat än trots årens avbräck. I Västerlandet märks f n ett ökande intresse för ursprung, härstamning, rötter. Valfärdstro och teknikberusning har visserligen en stor plats i våra föreställningar, men man känner behov av förbindelse med den tid som har gått före. Kanske är det så även med estlandsvenskar, kanske är det därför som nya besökare kommer till.

V Aman

Elmar Nyman

Estlandssvenskt i Gamla Linköping

Lördagen den 15 augusti hölls i Gamla Linköping tionde svenska spelmansstämman i Östergötlands spelmansförbunds och Folkungagilletts regi.

Denna spelmansstämma har blivit en mycket uppskattad tillställning, Gamla Linköping vimlade av människor: spelmän, danslag och publik. Vädrret var också mycket gynnsamt.

Det spelades på en scen på torget och dansades på dansbanan i ett annat kvarter. Spelmän och spelmanslag som inte anmält sitt deltagande uppträdde – som det alltid brukats – ”i busken”; låtar hördes från gårdar och gränder, från parker och dungar. Där kunde man se och höra en mångfald instrument, fiol, nyckelharpa, säckpipa, vevlira (ända från Frankrike), tagelharpa (från Ormsö) och andra.

På dansbanan uppförde Folkungagilletts danslag en historisk danskavalkad, som skildrade polskans väg från Polen till Sverige. Folkungagillet har tidigare gjort liknande vackra och instruktiva uppvisningar. Största uppmärksamheten tilldrog sig dock den här gången Rågöbornas danslag, som presenterade ett gediget och våldansat program. Det fick mycket positivt omnämnande i både Östgöta Correspondenten och i Norrköpings Tidningar, och kanske en och annan åskådare fick sina kunskaper berikade, när de hörde om svenskarna i Estland.

Tagelharpan hanterades på spelmännens scen av Svante Lagman, som inledde med att berätta lite om estlandssvenskarnas ursprung och äldsta historia. Han redogjorde också för instrumentet tagelharpa (talharpa, stråklarpa), som i något enstaka exemplar överlevde på Ormsö (hans eget exemplar är tillverkat av ormsöbon Anders Westerberg). Även detta inslag observerades av pressen.

Bland de talrika folkdräkterna märktes intressanta främmande inslag. Förutom rågödräkterna kunde man se ett par nucködräkter, och en ung flicka var klädd i en grann lettisk dräkt.

Spelmansstämman var en folkfest i

MINNESORD över bortgångna

Anders Rönnblom

Anders Rönnblom föddes på Ormsö den 3 juli 1906 och dog i Huddinge den 14 maj 1981. Han jordfästes den 5 juni 1981.

Vi föds, lever en tid och vandrar vidare.

Jag anser, att några minnesord över den insomnade Rumpo-Gärdes'n är befogade.

Vem var han? En filosoferande bysångare på sin egen ”våglängd”. Något av Matts Ekman och Snoddas.

Till historien går året 1932, då Sveriges dåvarande kronprins Gustaf Adolf den 3 juli steg i land på Sviby brygga. Den landstigningen gav Anders Rönnblom impulsen till ”Kronprins-laiken” (”finslipare” var den år 1941 till Sibirien deporterade folkskolläraren Thomas Gårdström).

”Laiken” blev ett återkommande inslag med framträdande av författaren när undertecknad var organisatör av ormsöfesterna under andra hälften av 30-talet.

När Anders under sommartid passade på att till sommargästerna i Hullo saluföra sin egenhändigt fiskade och rökta strömming (varför heter den böckling i Sverige?) blev det solosång med ”laiken”. Vi publicerade prins-sången i Kustbons dec.nummer 1973, där intresserade återfinner den.

Anders mor Gertrud, född Beckman, dog i Vendelsö, Handen, 1977 – 104 år gammal – som den äldsta estlandssvenskan genom tiderna.

HM

Fotnot. Det riksspråkliga ordet *böckling* kommer, liksom så många andra svenska ord för

stor skala och av bästa klass. Man satt i gröngräset och dukade upp matsäckskorgen, man lustvandrade och samtalade. Och ingen var påverkad av rusdrycker – tänk bara att detta kan påpekas som en märkvärdighet!

E. L.

Martin Pralits

Alla våra ormsöfödda kommunalnämndsordförande lämnade tillsammans med största delen av öns befolkning sin hembygd, men några icke-ormsöfödda blev kvar. Främst gäller detta nyinflyttade. Men Martin var ej riktigt nyinflyttad, eftersom han genom sin ormsöfödda hustru kände till det lilla landet Ormsö.

Så est han var, blev Martin ”taltetar” på Ormsö – ännu ett blad att fogas till en kommande Ormsö-historia. Vem skriver?

Martin Pralits var född i Lustivere den 5 juni 1903 och hade 1930 i Reval gift sig med Elise Proos (f. 17/4 1911).

Av Lillgreis Jaans åtta barn var Elise den fjärde i åldersföljden. Husfar Jaan och hans hustru Maria var mycket uppskattade vänner till byns ungdom. I deras hem ordnades under 20-talet träffar för samvaro och dans. Det blev oftast för trångt då all Svibyungdom ville vara med.

Martins hustru, Svibyfliskan Elise, anlände med m/s ”Juhan” den 31 augusti 1944 till Brevik, Lidingö, tillsammans med sönerna Arnold, 12 år, och Hans, 1 år.

Efter livsfarliga strapatser kom Martin Pralits själv till Sverige i oktober 1944.

Martin Pralits dog i Södertälje den 27 juni 1981 och jordfästes där i Löfrets kapell den 10 juli. Jordfästningen förrättades av kyrkoadjunkt Ingemar Söderström. Organist var Inga Rausgård, psalmerna 592 8-9 och 355 sjöngs. Stud. Marie-Louise Eriksson sjöng solo ”Gammal fäbodpsalm” och ”Bred dina vida vingar”.

Efterföljande minnesstund ägde rum i Svenska Ragnhildsgården.

HM

matvaror, från lågtyskan, där den rökta strömmingen heter *bücking*. Det estlandssvenska *biting* kommer av en annan gammal lågtysk form av samma ord *buckink* (högtyskt *büchling*), och samma ord återfinner vi i estniskans *püting*.

E.L.

STADGEÄNDRING

Styrelsens förslag till ändring av SOV:s stadgar. Förslaget, som redovisades vid årsmötet den 28 mars 1981, avses lämnas till omröstning vid ett extra årsmöte den 17 oktober 1981 och till slutlig omröstning vid nästkommande ordinarie årsmöte.

Nuvarande lydelse

3. Styrelse

4-de avsnittet

Styrelsen utser ledamöter i arkivet och bekräftar ledamotsvalet i bygderåd, organisationsgrupp samt utser redaktör för Kustbon.

5. Valberedning

Valberedning bestående av 3 personer utses på årsmöte för ett år i taget. Årsmötet utser även sammankallande. Medlem i valberedning kan omväljas högst 2 gånger.

Elisabet Bergman

Jag kommer alltid att minnas Mors Dag 1981. Det var söndagen den 31 maj, en underbar, solig dag, och naturen stod i sin skiraste grönska. Alla mors fyra barn och nästan alla barnbarn samlades hemma hos henne och far för att fira mor.

Hemmet doftade av liljekonvaljer, syrener, rosor och fresior. Mor var lycklig men lite trött efter sin svåra sjukdom, som drabbade henne för fem veckor sedan. Hon satt i sin gungstol, närmast omgiven av sina barnbarn och alla var glada över hennes goda tillfrisknande.

Plötsligt hände något helt utan förvarning. Mors stämma tystnade, hon sjönk ihop i sin stol och vi kunde inte längre nå henne. Livets låga hade slocknat. Glädjen förvandlades till sorg.

Allting känns tomt och överkligt och vi saknar henne väldigt, väldigt mycket. Vi skall alltid minnas henne som den snälla och rara människa hon var. Hon ställde alltid upp, inte minst vid de kriser som drabbat mig här i livet. Vi tackar vår lilla älskade mamma och önskar henne vila i ro.

Dottern Brita

Valberedning har till uppgift att föreslå årsmötet val av styrelseledamöter och revisorer. Valberedningen bör vid behov även lämna förslag på lämpliga kandidater till övriga medarbetare.

6. Årsmöte

Årsmöte hålls före november månads utgång.

9. Föreningsorgan

3-Organisationsgrupp
Medlemsvård
Ungdomsvård
Festkommitté
Allmänna frågor

Föreslagen lydelse

3. Styrelse

4-de avsnittet

Styrelsen utser ledamöter i arkivet och bekräftar ledamotsvalet i bygderåd, organisationsgrupp samt utser redaktör och redaktionssekreterare för Kustbon.

5. Valberedning

Valberedning bestående av 3 personer utses på förslag av bygderådet på årsmöte för ett år i taget. Årsmötet utser även sammankallande. Medlem i valberedning kan omväljas högst 5 gånger, dock skall en av de tre medlemmarna alltid omväljas till nästa ettårsperiod. Efter en 5-årsperiod och 1 års frånvaro kan vederbörande väljas på nytt.

Valberedning har till uppgift att föreslå årsmötet val av styrelseledamöter och revisorer. Valberedningen bör vid behov även lämna förslag på lämpliga kandidater till övriga medarbetare.

6. Årsmöte

Årsmöte hålles före maj månads utgång.

9. Föreningsorgan

3-Organisationsgrupp
Festkommitté
Allmänna frågor

Årsmötet godkänner hela organisationsplanen, som utgör bilaga till stadgarna

Estlandssvenskt i Eesti Päevaleht

Estniska Dagbladet (Eesti Päevaleht) av den 19 augusti i år innehåller två mycket intressanta artiklar som har nära anknytning till estlandssvenskarna. Elmar Vrajer berättar om Nils Tiberg och hans forskning på Dagö. Det är en vacker minnesruna över Tibergs gärning som här ristas. Dagösvenskan var stadd i utdöende, när Tiberg under den estniska fristatens första år kom till ön och kastade sig in i ett fältarbete för att rädda vad som räddas kunde av det gamla språket. I Dialektarkivet i Uppsala finns Tibergs uppteckningar bevarade och systematiserade av honom själv och hans medarbetare. Vrajer tar i sin artikel fasta på människor och platser på Dagö som Tiberg haft kontakt med, och han nämner även helt kort de viktigaste av Tibergs tryckta skrifter.

Den andra artikeln i Eesti Päevaleht 19/8 81 handlar om estlandssvenskarnas överflyttning, särskilt transportererna med "Juhan", och återger kapten Männapso minnen från de färder då han förde fartyget fram och tillbaka över Östersjön. Här framträder klart Lienhards strävan att få med välbärgade ester som kunde betala för sig liksom hans förberedelser för en reträtt från Europa, när kriget var slut och förlorat för Tysklands del. Vissa tvistefrön tycks någon gång ha rubbat det goda samarbetet under själva transportererna mellan kapten Männapso och dr Lienhard, dock utan svårare konsekvenser. Andra personer som ingrep på sitt sätt och med ideologisk motiveering vållade befälhavaren större besvär – han dömdes till döden av tyska myndigheter i Estland. Innan han skulle föras till Reval för att där arkebuseras, lyckades dock vänner till honom inom officerskåren få honom fri. Behjälplig synes även kammarherre Dickson ha varit. Efter resan till Sverige i början av september 1944 råddes kapten Männapso av dr Lienhard att inte återvända till Estland. Dödsdomen stod nämligen fortfarande fast. Och han stannade då i Sverige.

EL

Familjenytt

Födda

En dotter
den 15 augusti 1981

Ingrid Mickelin-Fredriksson och Ulf Fredriksson, Stockholm

Vigda

Pingstafton den 6 juni 1981 i Brännkyrka kyrka
Benny Mickelin
Anette Johnsson

Den 22 juni 1981 på Långkullen, Fröjerum,
Åtvidaberg
Per Lagman
Yvonne Hedström

Döda

Ingrid Ländkvist, född Tegelberg den 11 jan.
1925 i Rickul, Höbring avled den 20 april 1981 i
Dingtuna, Västmanland

Anders Rönnblom, född den 3 juli 1906 på
Ormsö avled den 14 maj 1981 i Stockholm

Lars Blomman, född den 16 sept. 1911 på
Ormsö avled den 18 maj 1981 i Saltsjö-Boo

Herbert Rudolf Luther, född den 26 maj 1907 på
Nargö avled den 27 maj 1981 i Simpnäs, Björkö

Gertrud Ydevång, född Ahlström den 21 mars
1904 på Ormsö avled den 1 juni 1981 i Nacka.

Anders Ahlström, född den 14 aug. 1918 på
Ormsö avled den 3 juni 1981 i Estland

Vaike Virve Martinson, född Ilme den 19 jan.
1927 på Ormsö avled den 6 juni 1981 i Spånga

Axel Thomsson, född den 31 aug. 1924 på
Ormsö avled den 8 juni 1981 i Stockholm

Erika Adams, född Avango den 7 sept. 1914 i
Reval avled den 11 juni 1981 i Stockholm

Maria Nyman, född Ekenäs den 15 febr. 1892 på
Lilla Rågö avled den 26 juni 1981 i Nacka

Maria Stahl, född Ringberg den 22 dec. 1907 i
Rickul avled den 12 juli 1981 i Stockholm

Min älskade Maka
Vår kära Mor, Mormor och Farmor

Elisabet Bergman

född 4 okt 1902 i Nuckö
har i dag hastigt lämnat oss i
djup sorg och saknad.

I ljusst och tacksamt minne bevarad.
Eskilstuna den 31 maj 1981

AXEL

Elma

Mats, Liselott

Olof och Sonja

Lena, Ingrid

Brita

Pepita, Pedro, Pernilla

Klas och Karin

Jonas, Anders

*Tom blir platsen i hemmets vrå,
Tung blir vägen att ensam gå.
Tåligt bar Du själv Din börda
Genom livets kamp och strid.
Vi Ditt minne önskar värda,
Vila nu i frid.
Tack för allt gott Du gjort.*

Min älskade Make
vår käre Far

Anders Enkel

*18 maj 1903

har i dag lämnat oss.
Fruängen 23 juni 1981

AGNETA

HILDA och THORE

EDVIN

SEVED o. MAJ-BRITT

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Släkt och vänner

*Nu brustit har Ditt
trogna varma hjärta
Din kära röst för alltid
tystnat har
Du lämnat oss i gränslös
sorg och smärta
Men ljusst och vackert
står Ditt minne kvar*

Min älskade Make,
vår käre Far och Morfar

August Granback

*19/8 1903

har stilla insomnat. Djupt
sörjd och saknad av oss, övrig
släkt och vänner.

Eskilstuna den 29 juni 1981

ELVINE

Bernhard Osvald

Ethel och Ulf

Anders Stefan

Lia och Stig

Jeanette Jenny

*Så tom blir platsen vid
hemmets vrå
Så tung blir vägen för oss
att gå
Tack käre Make och Far
för år som gått
Tack käre Make och Far
för allt vi fått*

Min älskade maka
min kära mor
Madeleines morsor

Inez Irene Karlsson

f. Österman

*26 juli 1921 i Spithamn

†21 juli 1981 i Bromma

har efter svår sjukdom
stilla insomnat

och lämnat oss i stor
sorg och saknad.

ANDERS

INGER och TONI

Madeleine

Systrar med familjer

Släkt och många vänner

*Det susar av vemod kring hemmet
Då Du ej finnes mer
Vart än vi blickarna vänder
Spår av Din gärning vi ser
Flitigt har Du alltid strävat
Tills Du inte kunde mer
Ro vi unnar nu Ditt hjärta
Frid som icke världen ger.*

Min älskade Mor
vår kära Farmor

Maria Blomberg

*9 augusti 1895 i Höbring, Rickul

†8 juni 1981 i Stockholm

har lugnt och stilla insomnat.

Djupt sörjd och saknad av oss alla.

GUNNAR och BERIT

Susanne Monica

Syskon

Övrig släkt och vänner

*Du somnade så stilla,
mitt i den ljuva sommartid.
Vi kan Dig ej glömma,
kära Mor, vila i frid.*

Katarina Hammerman

vår kära
*25/11 1912
†3/7 1981
Agneta och Birger
Gertrud och Ture
Katarina
Syskonbarn
Övrig släkt och vänner

*Att dö kan inte vara farligt,
när livet bjudit på en hårdhänt strid.
Att somna in och bäras bort helt varligt
Kan inte vara mer än stilla frid.*

Vår käre

David Peedu

*11 januari 1888 på Nuckö
†23 juli 1981 i Stockholm
Barn
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Hem brusande våg mig förer
hem änglarnas röst jag hör
hem där på den andra stranden
vitklädda skaror mig vänta hem.*

Vår kära Far, Svärfar,
Farfar och Morfarsfar

Hans Lilja

*16/10 1894
har i dag stilla insomnat
i Tron på sin Frälsare
Älskad – Saknad
Falköping den 29 juni 1981
Son och sonhustru
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Jag är en gäst och främling
som mina fäder här.
Mitt hem är ej på jorden,
nej ovan skyn det är.
Däruppe bor min Jesus
i härlighet och ljus.
Där ville jag och vara
uti min Faders hus.*

Vår käre

Johannes Stahl

f. 6/8 1896 i Rickul
har i dag lämnat oss.
I ljusst och tacksamt minne bevarad.
Veckholm den 6 aug. 1981
MARTA
Birger och Inger
Aili och Alene
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*I sommarens skymning Du
somnade stilla.
Nu oro och sjukdom ej mer
gör Dig illa.
Skön blir vilan som graven ger.
Vår tröst är att veta:
Du lider ej mer*

Vår käre Far,
Morfar och Farfar

Albert Norrman

*2 januari 1902
har idag stilla insomnat.
Djupt sörjd och saknad av oss,
syster, övrig släkt och vänner.
Kumla den 24 mars 1981
GUNNAR och RITA
UNO och LEMPI
VEINO och MAIVOR
SIGRID och BENGT-OVE
GUNDA och BENGT-GÖRAN
Barnbarnen

*Din trötta fot sin vila fått
Mång tusen steg, Du för oss
gått
Si villigt till det sista.
Tack för Allt.*

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Ida Westerholm

f. 10/5 1896
har i dag stilla insomnat.
Sörjd och saknad av oss,
syster, övrig släkt och vänner
Svartå 3/6 1981
Barnen
Barnbarnen

*Lugna hem efter stormiga
färden.
Ljusa mål för min längtan
och tro,
Sköna land i den
himmelska världen,
Ljuva hem där jag evigt
får bo.*

Bemärkelsedagar

95 år

Anders Grönman, född den 13 nov. 1886,
Ormsö
Marta Luise Pardo, född Lindman den 14 dec.
1886, Reval

90 år

Rose Hallman, född Treiberg den 16 nov. 1891,
Rickul
Lovisa Åkerblad, född Lagman den 7 dec. 1891,
Rickul

85 år

Elvine Brun, född den 4 okt. 1896, Nuckö
Mathilda Mitman, född Koinberg den 16 okt.
1896, Nuckö
Gertrud Masing, född Reichardt den 6 nov.
1896, Reval
Lovisa Dans, född Viberg den 9 nov. 1896,
Rickul
Adele Rant, född Lun den 9 nov. 1896, Nuckö
Agneta Massalin, född Lundkvist den 30 nov.
1896, Ormsö
Liisa Mägi, född Blom den 6 dec. 1896, Dorpat
Alexander Tegelberg, född den 6 dec. 1896,
Rickul
Elvine Vesterbom, född Besterman den 21 dec.
1896, Rickul

80 år

August Bedman, född den 1 okt. 1901, Nuckö
Adolf Gustav Nyman, född den 2 okt. 1901,
Kuivajõe

Forts. nästa s.

Min älskade maka, vår mor,
farmor och gammalfarmor

Viktoria Tegelberg

f. Thomsson
*10 okt 1903
†16 maj 1981
Djupt sörjd och saknad av oss
samt syskon, släkt och vänner
ALEXANDER

*Nu är Du borta, min hand är tom
och saknaden är stor,
men i oändlighetens hav
vi en gång delar samma grav.
Så vila nu i frid
ty kampen den är slut.
Din livsgärning lever
den sinar ej ut,
fast armen i döden har domnat.
Vi tackar för allt, vad i livet
av kärlek och godhet Du skänkt
när klockorna ringa till vila.
Sv.Ps. 579*

Hans Grönman, född den 4 okt. 1901, Ormsö
 Agneta Sjöman, född Lindkvist den 4 okt. 1901, Ormsö
 Johan Enkel, född den 6 okt. 1901, Ormsö
 Valter Methusalem Luther, född den 8 okt. 1901, Nargö
 Maria Hedenström, född Blomman den 11 okt. 1901, Ormsö
 Ilmatar Loide, född Kal den 26 okt. 1901, Sömerpalu
 Johan Nyman, född den 26 okt. 1901, Ormsö
 Hilda Vesterblom, född den 27 okt. 1901, Odensholm
 Agneta Sjöström, född Söderlund den 2 nov. 1901, Ormsö
 Katarina Lindström, född Fält den 9 nov. 1901, Ormsö
 Olga Espling, född Borrmann den 10 nov. 1901, Rågöarna
 Olga Söderlund, född Rebane den 10 nov. 1901, Rickul
 Magda Helena Holm, född den 26 nov. 1901, Nargö
 Mathilda Dyrberg, född Brunberg den 11 dec. 1901, Rickul
 Paul Mihlberg, född den 27 dec. 1901, Rickul
 Johannes Slet, född den 30 dec. 1901, Ormsö

75 år

Marianne Engmaa, född Evald den 2 okt. 1906, Reval
 August Sandsten, född den 2 okt. 1906, Rickul
 Marta Stahl, född Treiberg den 2 okt. 1906, Rickul
 Katarina Berggren, född den 16 okt. 1906, Ormsö
 Alide Sedman, född Koinberg den 16 okt. 1906, Nuckö
 Oskar Hendriksson, född den 25 okt. 1906, Reval
 Voldemar Seman, född den 28 okt. 1906, Nuckö
 Heino Sallert, född den 4 nov. 1906, Reval
 Pauline Gutman, född Hamberg den 8 nov. 1906, Rågöarna
 Maria Roos, född Söderholm den 7 nov. 1906, Nuckö
 Axel Heldring, född den 14 nov. 1906, Nuckö
 Kristof Talberg, född den 29 nov. 1906, Rickul
 Nikolai Koinberg, född den 2 dec. 1906, Rickul
 Katarina Friberg, född Berggren den 5 dec. 1906, Ormsö
 Hilda Lagman, född den 15 dec. 1906, Rickul
 Johan Björkman, född den 16 dec. 1906, Ormsö
 Maria Ringberg, född Lindman den 21 dec. 1906, Rågöarna
 Johannes Treiberg, född den 23 dec. 1906, Rickul
 Linda Norrman, född Truman den 24 dec. 1906, Vippal
 Maria Mets, född den 28 dec. 1906, Antsla
 Hans Sjöman, född den 30 dec. 1906, Ormsö

70 år

Elise Pralits, född Proos den 17 april 1911, Ormsö
 Editha Nilsson, född Westerblom den 24 sept. 1911, Nuckö
 Pauline Talberg, född Hamberg den 12 okt. 1911, Rickul

Meta Regina Erik, född Berg den 21 okt. 1911, Reval
 Nelly Mathilda Koinberg, född Brunberg den 23 okt. 1911, Rickul
 Hilda Nibon, född Hamberg den 23 okt. 1911, Nuckö
 Agneta Vesterström, född Holm den 23 okt. 1911, Ormsö
 Carl Vesterblom, född den 27 okt. 1911, Odensholm
 Oskar Friberg, född den 28 okt. 1911, Ormsö
 Johan Nyblom, född den 29 okt. 1911, Ormsö
 Robert Stromback, född den 31 okt. 1911, Nuckö
 Maria Österman, född Björk den 1 nov. 1911, Runö
 Hilda Lemberg, född den 12 nov. 1911, Nuckö
 Herman Ringberg, född den 13 nov. 1911, Rickul
 Oskar Vilhelm Mitman, född den 19 nov. 1911, Nuckö
 Helene Mathiesen, född Miethman den 20 nov. 1911, Nuckö
 Elmar Stenman, född den 21 nov. 1911, Nuckö
 Milda Herodes, född Jurgensson den 1 dec. 1911, Reval
 Valter Paemurd, född den 3 dec. 1911, Nargö
 Maria Svensson, född Bergström den 15 dec. 1911, Ormsö
 Miralda Engman, född Taevere den 15 dec. 1911, Koige
 Katarina Salin, född Öman den 17 dec. 1911, Ormsö
 Valentine Pent, född Mühle den 23 dec. 1911, Reval
 Alexander Thomsson, född den 25 dec. 1911, Rickul
 Oskar Amberman, född den 30 dec. 1911, Nuckö

60 år

Helga Einpaul, född Vahtman den 1 okt. 1921, Reval
 Maria Alida Forsberg, född Hammerman den 4 okt. 1921, Ormsö
 Erna Benström, född den 5 okt. 1921, Neve
 Alexander Järnström, född den 7 okt. 1921, Ormsö
 Alfred Friberg, född den 16 okt. 1921, Ormsö
 Elias Schönberg, född den 16 okt. 1921, Runö
 Lydia Johansson, född Ahlberg den 21 okt. 1921, Ormsö
 Meta Högstöm, född Seman den 21 okt. 1921, Nuckö
 Anders Bergström, född den 23 okt. 1921, Ormsö
 Paulus Erita, född den 23 okt. 1921, Nuckö
 Ragnar Lukme, född den 26 okt. 1921, Reval
 Sanfrid Blees, född den 28 okt. 1921, Nuckö
 Bruno Manfred Strandberg, född den 20 nov. 1921, Reval
 Voldemar Zeisig, född den 24 nov. 1921, Nuckö
 Emil Johannes Fagerlund, född den 28 nov. 1921, Ormsö
 Ellen Elise Hammerman, född Raudsepp den 27 nov. 1921, Hapsal
 Fide Murman, född den 27 nov. 1921, Ormsö
 Elise Mitman, född Puhtkivi den 11 dec. 1921, Nuckö
 Hilda Olsson, född Targama den 11 dec. 1921, Vippal
 Karin Leonora Söderström, född Mürsep den 12 dec. 1921, Reval

Valter Erkas, född den 13 dec. 1921, Odensholm
 Ernst Brus, född den 19 dec. 1921, Odensholm
 Gunnar Valentin Brunberg, född den 20 dec. 1921, Rickul
 Aina Armilda Edita Karlsson, född Dans den 21 dec. 1921, Rickul
 Katarina Sjöman, född den 22 dec. 1921, Ormsö
 Emmy Heyman, född den 25 dec. 1921, Rickul
 Gottfrid Ferdinand Greisman, född den 28 dec. 1921, Nuckö
 Alexander Treiberg, född den 31 dec. 1921, Rickul

50 år

Rut Söderholm, född den 8 okt. 1931, Rickul
 Gunnar Timm, född den 9 okt. 1931, Ormsö
 Maria Beckman, född den 11 okt. 1931, Ormsö
 Aline Elin Rosenblad, född den 12 okt. 1931, Ormsö
 Ingvar Alfons Gärdström, född den 16 okt. 1931, Ormsö
 Henrik Reinhold Ahlström, född den 17 okt. 1931, Ormsö
 Ulla Rundlöv, född Heldring den 25 okt. 1931, Rickul
 Fred Georg Grönman, född den 6 nov. 1931, Ormsö
 Felix Sven Schönberg, född den 6 nov. 1931, Nuckö
 Enno Hallek, född den 7 nov. 1931, Rus
 Ottilia Ingrid Törnblad, född Freiman den 8 nov. 1931, Nuckö
 Hilja Rydberg, född Strickman den 9 nov. 1931, Korkis
 Lydia Ingeborg Westholm, född Stenholm den 9 nov. 1931, Ormsö
 Elvine Adele Ahlström, född den 14 nov. 1931, Ormsö
 Uno Algot Peterberg, född den 16 nov. 1931, Ormsö
 Linda Ingrid Ahlström, född den 29 nov. 1931, Ormsö
 Ingeborg Maria Torén, född Dykström den 30 nov. 1931, Runö
 Inga Irene Durkfält, född Stenberg den 1 dec. 1931, Rickul
 Evald Luks, född den 4 dec. 1931, Nuckö
 Ester Maria Ingeborg Bäckman, född den 5 dec. 1931, Ormsö
 Einar Valfrid Mählberg, född den 7 dec. 1931, L. Rågö
 Jenny Frideborg Stahl, född den 12 dec. 1931, Rickul
 Emanuel Freiman, född den 13 dec. 1931, Nuckö
 Helju Engblom, född den 15 dec. 1931, Korkis
 Lucia Berkman, född den 18 dec. 1931, Nuckö
 Ingrid Westerblom, född den 18 dec. 1931, Odensholm
 Sigvard Olof Gärdström, född den 20 dec. 1931, Ormsö
 Adele Sigrd Ahlberg, född Lindström den 22 dec. 1931, Ormsö
 Sven Bernhard Rosenborg, född den 23 dec. 1931, Rågö
 Hilda Lina Fält, född den 25 dec. 1931, Ormsö
 Pauli Koinberg, född den 25 dec. 1931, Nuckö
 Kaljo Uusmets, född 27 dec. 1931, Reval
 Valter Bernhard Heldring, född 28 dec. 1931, Rickul
 Alrik Elof Boman, född 30 dec. 1931, Rickul
 Sven Masing, född 30 dec. 1931, Reval